

MONOGRAFIES I RECERQUES

Les bases de dades al servei de la prosopografia. L'univers polític de Manresa durant el Sexenni Democràtic i la Restauració borbònica a través dels electes municipals

Maria Gemma Rubí i Casals

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Introducció

Les línies que segueixen tenen l'objectiu fonamental de donar a conèixer la metodologia seguida per a l'estudi de l'univers polític a partir d'una prosopografia representativa d'aquest, i la seva concreció en l'anàlisi de la classe política municipal.¹ El cas elegit és el de la ciutat de Manresa i el marc temporal, entre el Sexenni Democràtic i la Restauració borbònica. El gènere biogràfic ha estat molt fecund i tal vegada no prou desenvolupat en la nostra historiografia, malgrat l'auge que en aquests moments està experimentant. A diferència d'aquell, la prosopografia o biografia col·lectiva encara no gaudeix de prou adeptes entre els nostres coreligionaris contemporaneistes, a diferència d'altres especialitats de la

¹ La base de dades que presentem i l'anàlisi de la classe política municipal de Manresa durant la Restauració borbònica deriven de la investigació que va donar peu a la meua tesi doctoral, *El món de la política en la Catalunya urbana de la Restauració. El cas d'una ciutat industrial. Manresa, 1875-1923*, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales de Paris/ Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.

disciplina històrica. De fet, normalment tota prosopografia requereix una metodologia de treball específica, així com mitjans tècnics relativament sofisticats. L'interès renovat de què gaudeix la política, almenys des d'inicis dels anys noranta del segle passat, i el perfeccionament dels programes informàtics que fan possible la creació de bases de dades complexes, són els dos factors que han contribuït decisivament a l'eclosió d'estudis prosopogràfics.²

Una base de dades de ciutadans interessats en la política

La base de dades comprèn un total de 2.500 registres corresponents a individus relacionats directament o indirectament amb el món de la política a la ciutat de Manresa entre 1868 i 1923. No solament hi hem inclòs els polítics electes i no electes a les diferents institucions de poder, sinó també aquells individus que han demostrat una inquietud per la vida pública fonamentalment local. Per tant, hem partit d'un concepte lax de la política i, per aquesta raó, entenem que la vida política es manifesta en multitud de vessants, no tan sols el simplement electoral, i abraça, al nostre entendre, totes les activitats que es desenvolupen en el marc de la comunitat que prenem com a objecte d'anàlisi. Per posar alguns exemples, tant hem considerat els lideratges sindicals de les diverses associacions obreres, com aquells individus que s'han significat en un moment o altre com a signants de manifestos de protesta, o simplement com a adherents a un pamflet

² Un exemple específic d'aquesta eclosió el tenim en l'aparició de diccionaris biogràfics de polítics o de la classe parlamentària. Per exemple, Mikel URQUIJO (dir), *Diccionario biográfico de los diputados generales, consultores y secretarios de gobierno de Alava, 1800-1876*, Vitoria, Arabo Foru Aldundia, 2004; Joseba AGIRREAZKUENAGA (dir), *Diccionario biográfico de los diputados generales, burócratas y patricios de Bizkaia, 1800-1876*, Bilbao, Juntas Generales de Bizkaia, 1995; Javier PANIAGUA; José A. PIQUERAS, *Diccionario biográfico de políticos valencianos (1810-2003)*, 2003; Aurora GARRIDO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios de Cantabria (1902-2002)*, 2003; José R. URQUIJO, *Gobiernos y ministros españoles (1808-2000)*, 2001; Pedro CARASA (dir), *Élites castellanas de la Restauración. Diccionario biográfico de parlamentarios castellanos y leoneses (1876-1923)*, 1997. A la Universitat Autònoma de Barcelona s'està realitzant el *Diccionari biogràfic de parlamentaris de Catalunya* en el qual participo com a investigadora Juan de la Cierva sota la direcció del Dr. Borja de Riquer.

electoral, o en la presentació d'un candidat electoral, o han figurat en un moment o altre en les juntes directives dels comitès dels partits polítics.

La base de dades ha estat estructurada en diferents ítems que observem com a variables de l'estudi de la classe política manresana. Òbviament diferenciem els diferents graus de compromís que comporta l'activitat pública. Altrament dit, hem seleccionat els polítics que exerceixen un càrrec públic, d'aquells que, bo i militant en un partit polític, mai no han tingut l'oportunitat de presentar-se com a candidats o no els ha interessat de fer-ho. I aquests polítics amb aspiració directa de representar els interessos dels ciutadans o bé de governar, els diferenciem dels ciutadans amb consciència política en permanent compromís amb la ciutat o que en algun moment determinat s'han mobilitzat davant de conjuntures concretes que solen coincidir amb moments àlgids de confrontació.

Fem aquestes precisions conceptuals perquè condicionen, tal com és d'esperar, la metodologia que hem utilitzat per al tractament de la classe política. Fonamentalment ens ha interessat conèixer els polítics electes, la seva composició social, l'edat d'inici de la seva carrera política, la seva inserció en el teixit social ciutadà, les instàncies de poder on han desenvolupat la seva trajectòria, el discurs i les actuacions concretes que han dut a terme en benefici dels interessos dels seus representats, siguin dels districtes urbans, del districte comarcal o de la província. Tanmateix, si haguéssim exclòs els candidats no elegits, els altres polítics i tots els polítics ocasionals, no podríem tenir l'oportunitat d'establir interdependències entre uns i altres, ni d'escatir els suports que han permès consolidar els polítics elegits.

Som conscients que l'elecció feta dels individus que componen el nostre univers poblacional no satisfà totalment les nostres expectatives. Perquè, val a dir-ho, tots els electors també s'haurien de considerar dins el nostre marc d'anàlisi quantitativa i qualitativa. Tal com ens recordava el professor Max Weber, tots som i hem estat polítics ocasionals: quan exercim el nostre dret de vot, quan participem en manifestacions públiques, quan militem en un partit o associació política, quan signem manifestos, etc.³ La gran dificultat rau a identificar els electors que voten en cada comici les diverses candidatures presentades. Hem pogut localitzar algunes

³ MAX WEBER, *El político y el científico*, Madrid, Alianza Editorial, 1994.

l·listes de votants, però no en disposem amb una continuïtat seguida. A més a més, la seva fiabilitat sol ser més que dubtosa. Per bé que, en tot cas, l'únic que hauríem aconseguit és delimitar amb molta més precisió els acòlits de cada sector polític. De moment ens vam conformar amb la seva quantificació i amb unes característiques comunes que ens van permetre d'ubicar la seva procedència social. També vam fer atenció als interventors elegits o designats que formen part de les meses electorals per als cinc districtes en què a efectes electorals es dividia la ciutat. La llàstima és que no sempre vam poder localitzar l'expedient electoral i, en alguns casos, aquest no disposava de la totalitat de les actes corresponents a tots els districtes i seccions.

En segon terme, cal assenyalar les enormes dificultats que implica elaborar una base de dades com la que presentem aquí, formada en la pràctica globalitat per individus completament anònims, els quals per aquesta raó no apareixen en els diccionaris biogràfics en ús, ni en les enciclopèdies més conegudes. Això significa simplement que les biografies es van haver de construir pas a pas, talment com si es tractés de recompondre un trencaclosques per a cada individualitat concreta. La lentitud en alguns moments fou, com es pot imaginar, notable. Amb tot, els resultats van ser vertaderament positius, alhora que s'ha posat de manifest que un instrument d'aquestes característiques permet de personalitzar actituds i comportaments i esdevé, en definitiva, enormement recomanable metodològicament per a tota anàlisi sobre el poder local.

Les fonts que han permès elaborar aquesta base de dades han estat certament molt heterogènies, i alhora de diferent qualitat i naturalesa. Pràcticament totes les fonts que han fet possible la investigació han proporcionat dades concretes que han servit per anar construint aquestes biografies. Les fonts bàsiques i de més interès han estat, però, les actes de les sessions plenàries municipals, la premsa (sobretot les necrològiques, actes ressenyats que posen de relleu el protagonisme del biografiat...), les carpetes personals localitzades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa i a la Biblioteca del Congrés de Diputats, els censos electorals, padrons i d'altres sèries estadístiques, els expedients electorals ubicats a l'AHCM, l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, el del Govern Civil de la província, i el del Congrés de Diputats, les dades biogràfiques extretes de les

correspondències epistolars dipositades a arxius privats, la informació proporcionada per les associacions de diferent índole i tot tipus de documentació i de bibliografia rellevant.

Estructura de la base de dades

Tot seguit, passem a explicar els ítems que s'han tingut en compte en aquesta base de dades. Per facilitar-ne l'explicació, els hem agrupat en tres grans blocs.

1.- Dades personals

El primer bloc el constitueix l'apartat de les dades personals. Fou imprescindible localitzar el nom i els cognoms complets de cada individu, cosa que no sempre ha estat fàcil, perquè en moltes ocasions solament s'esmenta el primer cognom. Igualment, un altre handicap que cal comentar és l'enorme dificultat que ha comportat desfer les confusions inherents a la repetició de cognoms i a l'ús gairebé obsessiu dels mateixos noms que en una societat tradicional com era la manresana del moment corresponien als patrons de la ciutat i a l'insigne Ignasi de Loiola.

Per identificar la generació a la qual pertanyia el biografat, ens va interessar també conèixer les dates respectives de naixement i de defunció, la qual cosa ens ha permès igualment de situar l'edat d'accés a la vida pública. També hem considerat el lloc de naixement per tal de distingir els individus d'origen local respecte als de procedència exterior. Per residència entenem el domicili actual en cas que la tinguin fixada a Manresa, i en cas contrari també ho especifiquem, perquè fou una constant la tendència de traslladar la residència a Barcelona per part de la burgesia local acomodada. Per facilitar la ubicació territorial de l'individu assenyalem el districte urbà on té la residència, dada que comparem amb la del districte electoral. Això ens indica en alguna mesura la fidelitat amb el seu districte a l'efecte de representació política. Quan ha estat possible, hem tingut en compte les referències al nivell cultural, és a dir, les seves formació i instrucció reglades. Hem especificat igualment la formació autodidacta del biografat quan així s'ha escaigut.

Dins d'aquest apartat, també hem inclòs les dades relatives als lligams familiars, tant els regits per la sang, com els de naturalesa política.

Aquest ítem ens facilita descobrir el grau d'endogàmia existent en les relacions matrimonials dins la classe política manresana, així com posar de manifest les xarxes de relació política, tant importants de conèixer en una societat dominada per l'amiguisme i el favoritisme.

2.- Dades socioeconòmiques

En aquest bloc, intentem de situar l'individu en l'espai social i de producció on es desenvolupen les seves activitats quotidianes. Per descomptat, l'altra gran variable que s'ha de tenir en compte és la del patrimoni. A partir de la lectura de capítols matrimonials, inventaris de béns i testaments hem pogut saber, quan ha estat possible, el pes econòmic dels biografiats. I, amb el buidatge de matrícules industrials, censos electorals (sobretot els de l'època del sufragi restringit), llibres de contribucions urbanes i territorials i els llistats de majors contribuents (molt sovint adjunts en la documentació electoral per a l'elecció dels compromissaris a senadors), hem reeixit a situar cada individu dins les diferents tarifes corresponents a les bases imposables fixades a partir del tipus d'activitat econòmica i de la quantitat de riquesa.

Dins l'ítem d'activitats econòmiques, hem resseguit la participació del biografiat en societats mercantils i els càrrecs ocupats dins les empreses. Així mateix, hem considerat la contribució del biografiat en esdeveniments remarcables de caràcter econòmic, com, per exemple, l'organització de les manifestacions proteccionistes dels anys vuitanta i noranta.

Finalment, la informació referida a l'associacionisme ens permet de mesurar el grau d'inserció de l'individu dins l'univers ciutadà, és a dir, el seu protagonisme cívic. La vitalitat de la societat civil manresana del període històric que estudiem es posa de manifest en la participació dels nostres polítics en les juntes directives de múltiples associacions i entitats de tot tipus. Fins i tot, l'anàlisi del recorregut i la presència dels nostres individus en el teixit associatiu manresà ens dona compte del seu tarannà polític i ideològic.

3.- Dades polítiques

En primer lloc, considerem l'edat d'accés a la vida política. Entenem que l'estrena es produeix en el moment en què detectem una clara

inclinació per detenir el poder polític a través de l'exercici de càrrecs públics. Tot seguit, reservem per a ítems diferenciats els càrrecs, vicissituds i activitats exercides en el marc de la representació municipal, provincial i parlamentària. Així, podrem observar com els polítics s'especialitzen en una determinada instància de poder, o bé elaboren el seu *cursus honorum* saltant d'un nivell institucional a un altre. Tots aquells càrrecs no associats directament a la representació de les diferents institucions de poder els incloem en la variable d'altres càrrecs. Per exemple, tots aquells càrrecs de confiança política de l'alcaldia, i que avui són càrrecs funcionaris, com el de fiscal municipal, el dipositari dels fons consistorials, jutge de primera instrucció i instància, delegat de farmàcia, de sanitat, etc.

Tal com hem esmentat abans, el fet d'assenyalar el districte electoral pel qual els nostres polítics han estat elegits contribueix a dur a terme una anàlisi de la territorialització del poder en primer terme i també a analitzar, cosa molt important, la professionalització de la política i el grau de representativitat dels interessos dels ciutadans.

Com que en el nostre estudi vam analitzar el poder en la llarga durada, esdevé imprescindible destacar l'època històrica en què els biografats han desenvolupat el seu itinerari públic. Això ens permetrà d'establir les continuïtats i discontinuïtats entre les diferents etapes històriques en què es desenvolupa el nostre estudi, és a dir, el Sexenni Democràtic i la primera (1875-1900) i la segona (1901-1923) etapes de la Restauració. Si els polítics van tenir alguna presència o intervenció en períodes històrics anteriors, el règim isabelí, o posteriors, la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República, també es fa constar. Aquesta variable és útil de cara a determinar fins a quin punt estem davant de polítics ocasionals o, per contra, davant de polítics consolidats i amb una aurèola important que els facilita la seva perpetuació amb independència del règim polític.

Els alineaments polítics i partidistes en aquest període que estudiem d'origens de la democràcia en el si d'un Estat liberal s'expliquen a través de les divisòries polítiques que en el cas específic que ens ocupa són: la socioeconòmica (altrament anomenada en el llenguatge de l'època «la qüestió social»), la clivella religiosa que enfrontà persistentment clericals i anticlericals i la clivella nacional a partir de la irrupció política del

catalanisme. El que constatem són aquelles activitats en què els polítics manresans s'han significat en cada una d'aquestes clivelles.

4.- Dades diverses

Aquest apartat constitueix un calaix de sastre en el qual figuren els escrits, la font, la professió i les observacions. Entenem per escrits totes aquelles obres publicades pel polític en qüestió, així com la publicística, i igualment la seva activitat periodística com a redactor. En el camp relatiu a la font, indiquem totes les fonts d'on s'ha extret la informació que ens ha servit per confeccionar el registre-biografia del polític. Finalment, consignem sempre que ens ha estat possible la professió o condició socioprofessional, i en darrer terme, en el camp de les observacions, hi encabim totes aquelles dades difícilment classificables en els ítems anteriors.

Els electes municipals de Manresa durant el Sexenni i la Restauració: regidors i alcaldes

A l'hora d'analitzar la classe política manresana, hem preferit començar amb la que va configurar la representació local: els càrrecs electes i els càrrecs designats o nomenats que van nodrir les regidories i les alcaldies. Els primers són aquells que han estat candidats elegits en les conteses electorals, mentre que els segons són designats per l'autoritat competent quan hi ha hagut renovació induïda pel governador civil o pel capità general. Hem dividit l'etapa temporal en tres períodes: el Sexenni Democràtic (1868-1874), la primera etapa de la Restauració (1875-1900) i la segona etapa de la Restauració (1901-1923). La Restauració monàrquica la dividim en aquestes dues etapes partides pel tombant de segle, perquè fou aleshores quan la correlació de forces i el caràcter de la vida política va canviar amb més profunditat.

El volum total de regidors que van ocupar efectivament el càrrec ascendeix a 333, considerades les tres etapes: 95 corresponen al Sexenni, 137 a la primera etapa de la Restauració, i 101 a la segona. Durant tota la Restauració, el període històric central de la nostra investigació, 306 van ser els escons o actes de regidor que van ser coberts i 238 els regidors que van

ocupar aquests seients, fos per via electoral o no.⁴ Per tant, l'índex de renovació fou del 77,77%, un percentatge notablement alt, cosa que d'entrada ens indica que el grau de professionalització va ser escàs, com era normal en l'època, i que no s'adverteixen diferències importants entre una i altra etapa. En resum, aproximadament i com a mitjana, 2 regidors de cada 10 van repetir una o més vegades, i aquesta ràtio es manté sempre constant al llarg de tot el període observat.

Amb tot, cal tenir molt present que les suspensions governatives dels ajuntaments van ser a l'ordre del dia, cosa que dificultaria enormement la professionalització d'aquest nivell de govern. Les suspensions van sovintejar en la dècada dels anys noranta quan per ordre governativa foren designats nominalment els ajuntaments de 1890, 1893 i dues vegades consecutives el 1899, l'any que marca una transició política en la representació local. Sí que és cert que quan així es produïa els seients municipals eren ocupats per persones d'acreditada experiència en el càrrec. Concretant, encara més, 27 regidors del Sexenni continuarien exercint com a tals en la primera etapa de la Restauració (28,4%); 24 de la primera etapa seguirien durant tota la Restauració (17,5%), i només 2 regidors estarien presents des del Sexenni fins als darrers anys del període estudiat.⁵

Per estudiar la condició socioprofessional dels polítics, hem establert 6 categories professionals: hisendats i propietaris, fabricants, comerciants i botiguers, industrials i oficis, professions liberals i obrers i empleats. Dins del grup d'hisendats i propietaris, hi hem considerat aquells que viuen de les rendes procedents de la terra, amb independència de la superfície de les finques, per bé que la condició d'hisendat no l'hem atribuïda seguint cap criteri específic, sinó que ens hem guiat per la classificació existent als censos electorals, o bé per l'autoubicació que els regidors elegits feien en

⁴ La ciutat de Manresa era una de les més importants de Catalunya pel que fa a la seva importància demogràfica i econòmica, per tal com fou un dels focus primigenis d'industrialització tèxtil. L'any 1870 tenia 16.000 habitants, i el 1930 havia doblat la seva població (32.151 habitants). Durant el Sexenni Democràtic i en el començament del règim polític canovista el consistori manresà estava format per 22 regidors, una xifra que es va incrementar a partir de 1890 en 24 individus.

⁵ Els dos regidors són, respectivament, el republicà Francesc Llatjós i Perramon, comerciant graner, i el conservador i flaquer d'ofici Bartomeu Bartolomé i Antúnez.

les candidatures electorals. Igualment, hem considerat els propietaris en general, fins i tot els que ho eren de finques urbanes. Al grup dels fabricants, hi hem inclòs tots aquells que apareixien com a tals, mentre que al d'industrials i oficis, hi ha aquells petits negocis que arrencaven del domini d'un ofici concret i que implicaven transformació de la primera matèria en obradors. Al grup de comerciants i botiguers, hi ha els regidors que vivien del comerç en general, tant a l'engròs com al detall, i a més, hi hem afegit els que es dedicaven als serveis, com perruquers i barbers, entre d'altres.

Els contorns entre els diferents grups són força sinuosos, per tal com ens trobem amb professions que poden estar ubicades simultàniament a més d'una categoria, com per exemple els pastissers o bé els espartenyers, els quals manufacturaven la matèria primera i la venien al detall. Una cosa semblant passa amb els fabricants, bona part dels quals, si deixem de banda naturalment els fabricants tèxtils, eren al mateix temps comerciants, perquè tenien necessitat de controlar els canals de distribució alhora que produïen les seves mercaderies. Només cal fixar-nos en els fabricants d'aiguardents, vins i licors. En darrer lloc, a la categoria dels obrers i empleats, hi ha englobats tots els assalariats, inclosos els de coll blanc, els quals normalment són considerats empleats d'oficines, escrivents i dependents, a la vegada que dins d'aquesta categoria també hi figuren els jornalers de fàbrica i els del camp.

Al gràfic núm. 1, tenim representat el pes de cada categoria dintre de la classe política municipal del Sexenni. Els grups més nombrosos són els industrials i els oficis (42,1%), seguits pels fabricants i els hisendats i propietaris, amb un mateix percentatge respectivament (18,9%). A una distància considerable se situen els comerciants (10,1%) i les professions liberals (7,2%). Finalment, els obrers i empleats tenen una representació minsa (2,8%). La primera lectura que podem inferir d'aquesta distribució és que efectivament es va produir durant el Sexenni una certa renovació de la classe política local que es va concretar amb la incorporació de petits propietaris, industrials en bona part. Amb tot, hem de tenir present que la ciutat encara no s'havia industrialitzat plenament i els oficis continuaven tenint una gran importància.

Al gràfic núm. 2, podem comprovar com els fabricants recuperen pes específic en relació amb els hisendats i propietaris, ja que representen

gairebé un terç del total de regidors elegits durant la primera etapa de la Restauració, en coherència amb la importància que el sistema fabril adquireix. Els botiguers i comerciants continuen tenint una representativitat similar, si bé en progressió ascendent d'acord amb la tendència evolutiva del període (15,3%). Els hisendats i propietaris veuen reduïda en cinc punts la seva presència dins del conjunt (13,9%). Els industrials i el pes en general dels oficis reculen en nombres absoluts a favor dels fabricants i sobretot dels professionals liberals, que veuen incrementada notablement la seva representació, en passar del 7,2% del Sexenni a l'11,7% durant la primera meitat del període restauracionista. En resum, els fabricants i els industrials i oficis van constituir gairebé més de la meitat de les professions dels regidors electes i nomenats entre 1877 i 1899.

El panorama no canvia radicalment en la segona etapa de la Restauració. Com podem observar al gràfic núm. 3, la principal diferència radica en el pes que els comerciants i botiguers assoleixen dins del conjunt de regidors. Aquests passen d'ocupar la quarta posició en la primera meitat de la Restauració, a situar-se en el primer grup, i augmenten del 12,5% al 29,9%, respectivament. En efecte, el món dels oficis continua perdent importància, tot i mantenir-se amb un 26,8% respecte del període anterior (28,9%), en benefici no pas dels fabricants, sinó del món del comerç. En aquesta etapa, l'economia productiva es diversifica, així com s'accentua notablement la contribució del sector serveis, el comerç essencialment, en la generació de riquesa d'aquesta ciutat industrial. A principis de segle, Manresa esdevé un centre comercial de primer ordre, fins al punt que sorgeix un comerç molt especialitzat, a la vegada que es consolida el comerç a l'engròs que proveeix un radi d'influència que ultrapassa la mateixa ciutat i comarca.

Sembla, doncs, que en la representació local es produeix des de l'inici del segle XX un relleu generacional i professional en els governants de la ciutat. Els grans fabricants comencen a obrir els seus despatxos a Barcelona, de manera que ja no tenen el mateix interès a formar part directament de l'oligarquia urbana. Per contra, els comerciants a l'engròs cada vegada veuen més incrementada la seva riquesa passant a ocupar llocs ben preeminents dins el llistat dels majors contribuents. Els hisendats de tota la vida continuen vetllant per les seves finques rurals i urbanes, cosa

que es palesa en la seva insistència a configurar candidatures municipals. No oblidem, d'altra banda, que hi ha un canvi de dirigents perquè es renoven els governants, però també perquè es democratitza la vida política, i accedeixen al poder les classes mitjanes.

La variable de l'edat d'accés a la política ens condueix a considerar en quin interval d'edat els nostres regidors van començar la seva carrera política. El cert és que normalment aquesta s'iniciava quan el regidor en qüestió era elegit interventor d'una mesa electoral, ocupava una alcaldia de barri o bé simplement es limitava a treballar per al seu partit ocupant llocs de responsabilitat en els comitès organitzatius respectius. D'altres, però, començaven sortint elegits regidors, i de vegades el seu pas per la política era ben ocasional i transitori. Al gràfic núm. 4 podem observar la distribució de les edats d'accés per intervals (dels 20 als 69 anys) i segons el període històric (primera etapa i segona etapa).⁶ En la primera etapa de la Restauració, els percentatges es mantenen similars als del Sexenni, amb l'única variació del primer interval (20-29 anys), en què la taxa se situa fregant el 20% del total de regidors considerats en la mostra. Tanmateix, l'accés més precoç a la política va tenir lloc a partir del tombant de segle: aproximadament un 23%, mentre que cap regidor tindria més de 60 anys, i els que se situaven entre 50 i 59 anys constituïen només un 7,9%. Per tant, el gruix més important tindria entre 30 i 39 anys (gairebé un 33%). Naturalment, en aquests moments també es produeix una renovació del personal polític, i els més grans es retiraven de la política institucional.

Respecte al grau d'alfabetització, la normativa electoral especificava que era obligatori saber llegir i escriure, i en més d'una ocasió algun regidor seria suspès del càrrec per aquesta anomalia.⁷ Quant a la primera etapa de la Restauració, coneixem el nivell d'instrucció de 89 regidors d'un global de 137. D'aquests, solament 10, per tant un 1,3%, posseïen estudis superiors;

⁶ Els valors que tenim respecte de l'etapa del Sexenni Democràtic són encara provisionals i el nombre de regidors dels quals ignorem l'edat és força elevat (32,63%). Amb tot, la distribució dels regidors és la que segueix: 20-29 anys = 11,57%; 30-39 anys = 21,05%; 40-49 anys = 23,15%; 50-59 anys = 9,47%, i 60-69 anys = 2,1%. Font: Elaboració pròpia.

⁷ Les dades de què disposem són molt provisionals, per la qual cosa no les hem pres en consideració.

1, estudis primaris, i la resta estaven simplement alfabetitzats, per bé que ignorem en quin percentatge tenien el batxillerat acabat. Totes les filiacions polítiques tenien regidors que havien cursat estudis universitaris: 2 conservadors, 2 liberals, 3 republicans, 1 catòlic, 1 integrista i 1 independent. De la segona etapa, coneixem amb certesa el nivell d'instrucció de 88 regidors, sobre un total de 101. D'aquests, 9 tenien estudis superiors i tan sols 1 s'havia quedat només amb els estudis primaris. Dels regidors que havien anat a la universitat, 5 eren de la Lliga Regionalista, 3 eren republicans i 1 era carlí. De la resta de regidors, hem d'assenyalar que els republicans, carlins i integristes representaven el 70%.

Si ens fixem en l'adscripció política dels regidors elegits a les urnes o bé nomenats (gràfic núm. 5), ens adonarem que la presència dels dinàstics conservadors és aclaparadora entre 1877 i 1900, i pràcticament irrisòria una vegada el torn s'havia descompost, a partir de 1900. Els liberals, per contra, conserven una presència més notable en la segona etapa restauracionista (un 40% del total de regidors d'aquesta filiació). Val a dir que aquests liberals pertanyien a les diferents fraccions en què el partit fundat per Sagasta s'havia dividit: en el cas manresà, gamacistes, albistes i especialment romanonistes. El protagonisme dels diferents clans republicans a partir dels anys vuitanta del segle dinovè i fins al final de la centúria no va ser, ni de bon tros, menyspreable (un 40% del total de regidors republicans). Un pes similar el tindrien els carlins, integristes i catòlics. Els catalanistes de signe conservador exerciren la seva activitat política a partir del naixement de la Lliga Regionalista el 1901. Els regidors de caràcter independent foren hegemònics en la primera etapa de la Restauració. Hem de suposar que aquests no volien revelar la seva posició política, si bé probablement es repartien entre catòlics, membres d'associacions agrícoles i dinàstics en la seva majoria. Després de 1900, aquests darrers sovintejaren ben poc, a causa sobretot de la politització que viu aquesta etapa. Per bé que en realitat estem parlant de 12 regidors que representen un insignificant 3,6% del total.

La filiació política de les actes de regidor, o més ben dit, dels regidors escollits a les urnes, la trobem especificada en les taules que segueixen per a cada una de les etapes, i que representem en els gràfics núm. 6 i 7, respectivament. Per a la primera etapa (1877-1899), hem d'indicar que els dinàstics van ocupar el 42,2% dels seients, mentre que els

republicans dels diferents matisos i els carlins i integristes van cobrir el 46,8% dels escons. Curiosament, els seients de l'oposició superen els dinàstics. Entre els seients republicans, els possibilistes se situen en el primer lloc del rànquing (12,7%), seguits pels republicans progressistes i centralistes (8,7%), i finalment pels federals (4,6%).

Els gràfics núm. 8 i 9 inclouen l'encreuament de dues variables: la filiació política i la condició socioprofessional dels regidors electes i designats en el decurs de la Restauració. Quant al període 1877-1899 (gràfic núm. 8), podem entreveure que totes les filiacions polítiques parteixen d'una composició sociològica heterogènia, de manera que totes les condicions hi són presents. Dins dels dinàstics no observem pràcticament cap diferència; en tot cas, hi hagueren més regidors comerciants o bé botiguers entre els liberals que no pas entre els conservadors, mentre que els fabricants i les professions liberals seran les que tindran un percentatge més elevat de regidors tant en uns com en els altres. Ara bé, fer de comerciant o de botiguer fou la professió més exercida pels regidors republicans (47,61%). Per la seva banda, els regidors catòlics en bona part eren hisendats i propietaris, i en menor mesura es dedicaven a les professions liberals. Els catalanistes majoritàriament eren professions liberals, i molts menys fabricants. En darrer terme, dins del grup dels regidors independents hi trobarem sobretot industrials i propietaris, i no tant comerciants.

Per al període que abraça des de 1900 fins al 1922 (gràfic núm. 9), hi apareix una categoria professional nova, la dels obrers i empleats o treballadors de coll blanc. Cal dir que aquests són presents dins dels grups de regidors republicans, carlins i catalanistes. Respecte de l'etapa anterior, podem observar que tant conservadors com liberals dinàstics han perdut pes dins de la base sociològica de la ciutat. Així, solament hi continuaran sent presents els fabricants, els hisendats per al cas dels conservadors, els comerciants i botiguers, per al dels liberals, i el món dels industrials i dels oficis, gairebé inexistent en el període anterior. En canvi, seran els regidors republicans, carlins i catalanistes els que s'alimentaran de tot el ventall de les condicions professionals. Els regidors carlins es decantaran per la professió de comerciant i botiguer fonamentalment, igual que els catalanistes. Els regidors integristes seran majoritàriament propietaris pagesos o hisendats, en una proporció similar a la dels regidors

independents. Les professions liberals les tindrem representades dins del grup dels regidors carlins, republicans i catalanistes.

El gràfic núm. 10, per la seva banda, ens permet de comparar per a cada una de les eleccions municipals celebrades el pes de les actes de regidor ocupades per dinàstics i antidinàstics. Així, seguint en el primer període de la Restauració, podem constatar com no es produeix cap regularitat que ens permeti explicar el pes d'unes actes i altres. Les primeres eleccions municipals de la Restauració, les de 1877, ofereixen una majoria molt àmplia d'actes dinàstics. En canvi, les de 1879 comporten una majoria antidinàstica, i l'equilibri s'aconsegueix en les de 1881. Per contra, els comicis de 1883 són totalment favorables als partits d'oposició, essencialment eren regidors carlins. Quan els liberals recuperen protagonisme, durant el llarg govern de Sagasta, aquests aconseguixen imposar-se amb un marge molt estret en les eleccions de 1887 i 1889, però no pas en les de 1885, en què continua guanyant l'oposició. Situats ja en la dècada dels anys noranta, tampoc no podem descobrir cap tònica predominant, sinó una evolució totalment erràtica. Les actes antidinàstiques són majoritàries en els comicis 1893 i 1899, estan totalment equiparades unes i altres el 1891, i amb predomini lleuger dels escons dinàstics el 1895 i 1897, respectivament.

Taula núm. 1: Filiacions polítiques dels regidors elegits a Manresa (1877-1899)

ELECCIONS	CSV	CTT/LIB	CAR/INT	FED	POS	ALTRES REP I SOC	IND	INDET	TOTALS
7/9-II-1877	8	7	2					3	20
8-IV-1877 (parcial)	2			1				1	4
11/13-V-1879	3	1	5					2	11
1/4-V-1881	5	1	5						11
3/6-V-1883			10						10
V-1885	2	3			4	3			12
1887		5		2	1	1		1	10
1889		6		1	3		1		11
10-V-1891	3	5	3	1			4		16
19-XI-1893		2		1	10	2	1	2	18
12-V-1895	6	2	1		2	1	2		14
9-V-1897	3	4	2		1	1	1		12
14-V-1899	3	3	8	1	1	7	1		24
TOTALS	35	38	36	8	22	15	10	9	173

CSV = Conservador; CTT = Constitucionalista; LIB = Liberal ; CAR = Carlí; INT = Integrista; FED = Republicà federal;

POS = Republicà possibilista; REP = Republicà progressista, Republicà centralista; SOC = Socialista; IND = Independent; INDET = Indeterminat

Font: Elaboració pròpia

El gràfic núm. 11 ens dóna compte de la segona etapa de la Restauració, entre 1901 i 1923. El percentatge majoritari se l'emporten els republicans, amb un 47,7 %, seguits a poca distància per la Lliga Regionalista (18,2%) i pels carlins i integristes (22%). Els dinàstics conserven una presència ínfima, reduïda sobretot als liberals (7,6%), i amb una posició gairebé testimonial per als conservadors (0,8%). Observant elecció per elecció al gràfic núm. 8 ja esmentat, veurem que els dinàstics

solament obtenen regidories en els comicis de maig de 1909, 1917, 1920, i especialment el 1922. En la resta, la seva presència va ser simplement nul·la.

Taula núm. 2: Filiació política dels regidors elegits a Manresa (1901-1922)

ELECCIONS	REG	CAR	INT	LIB	CSV	UR	NAC	FED	FR	SOC	REP	IND	TOTALS
9-XI-1901	1	2		3				2	2	1	1		12
8-IX-1903	1	4	3		1	2				1			12
12-XI-1905	1	2	1			3					2	3	12
2-V-1909	1	4		2		4	1						12
12-XII-1909	2	2				6	1					1	12
12-XI-1911	3	1	1			7							12
9-XI-1913	3	2				5	1					1	12
14-XI-1915	2	1				9							12
11-IX-1917	4	1		1		5	1						12
2-II-1920	4	2		1		5							12
5-II-1922	2	3		3		4							12
TOTALS	24	24	5	10	1	50	4	2	2	2	3	5	132

REG = Lliga Regionalista; CAR = Carlí; INT = Integrista; LIB = Liberal; CSV = Conservador; UR = Unió Republicana; NAC = Republicà nacionalista; FED = Republicà federal; FR = Fusió Republicana; SOC = Socialista; REP = Republicà; IND = Independent.

Font: Elaboració pròpia

Considerada la Restauració en el seu conjunt, i pel que fa als regidors elegits, hem de convenir que en una i altra etapa, els no dinàstics van superar els dinàstics. Ho sabem per a la segona etapa, si bé, en canvi, ens sorprenen aquests resultats per al primer període. Podríem pensar que al nivell de la representació local el torn va funcionar d'una manera molt erràtica i fluctuant, que en la majoria d'eleccions es renovaven lleialtats i suports, i que aquestes no eren permanents. En el govern municipal tal vegada es feien els ulls grossos des de les altes instàncies a l'hora de permetre la presència política de partits no tolerats pel règim, cosa que no passava en d'altres nivells de govern, com en la representació provincial i la parlamentària. En efecte, el pes de republicans i carlins en aquestes dues instàncies esmentades va ser pràcticament inexistent. D'altra banda, cal considerar també que els partits socials o d'arrelament popular, carlins i

republicans, consolidats durant el Sexenni van continuar subsistint, al marge del torn i dels partits dinàstics. Amb anterioritat a 1885, el monopoli el van tenir els carlins. Després els republicans discutirien i efectivament disputarien aquest lideratge. A més, el 1888 es va produir l'escissió integrista que en un principi va ser molt important, però no prou com per comprometre la continuïtat del partit carlí.

En darrer lloc, només s'ha d'indicar que no ha estat fàcil identificar la filiació política dels regidors, perquè certament en alguns casos aquesta era confosa, inexistent o volàtil. La veritat és que el nivell de volatilitat pel que fa al canvi d'adscripció política no fou gaire elevat, especialment entre formacions polítiques allunyades ideològicament. Sobretot els transvasaments es produïen dins de les mateixes famílies ideològiques. Per exemple, entre liberals i republicans, o bé entre republicans dels diferents matisos polítics. Així, no fou inusual trobar-nos amb republicans federals del Sexenni que van abraçar la causa del republicanisme possibilista durant la Restauració. Aquest seria el cas de l'alcalde i comerciant graner tantes vegades esmentat Francesc Llatjós, per bé que aquest evolucionaria vers les files del liberalisme d'obediència albista al final de la seva vida, el 1918. També ens trobem amb algun cas, més aïllat, de viratge del liberalisme al possibilisme, com fou el del contractista d'obres Josep Calveras i Piqué. De les files del federalisme procedia el comerciant Vicenç Pasqual i Ortiz, i durant la Restauració s'ubicaria dins del partit sagastí. El mateix succeïa amb el propietari i regidor del Sexenni Francesc Basomba, que va evolucionar cap a la Izquierda Dinástica.

Dins de la família catòlica, van sovintejar les dobles adscripcions carlina i integrista. I dins del carlocatolicisme el flirteig amb els postulats de la Unió Catalanista primer, i després amb la Lliga Regionalista va ser moneda corrent. O si no recordem els casos dels alcaldes Ignasi de L. March i Batlles (advocat) i Pere Armengou i Manso (comerciant ferreter), ambdós simultàniament integristes i catalanistes. El transvasament de polítics del partit conservador al catalanisme de la Lliga va ser també un fenomen normal des del tombant de segle. Només cal fixar-nos en l'hisendat Josep Oms i Rovís, conservador silvelista, catòlic i finalment catalanista.

Com hem dit més amunt, molt més excepcionals van ser els casos de volatilitat total. En coneixem un de paradigmàtic i únic dins la seva naturalesa. És el del fondista Hermenegild Pons i Puig, que durant el

Sexenni era federal, i durant els primers anys de la Restauració es va posicionar dins del sagastisme per evolucionar cap al liberalisme conservador. O el del dentista Pere Carol i Martí, que, procedent del partit liberal fusionista, es faria catalanista de la Lliga Regional en la dècada dels anys noranta i, per tant, obedient a la Unió Catalanista. D'altra banda, també podem donar compte d'algun cas de transvasament dins del dinastisme. Per exemple, el fabricant Josep Torra i Pons i el confiter Ignasi Sostres i Pons, ambdós primer liberals i després conservadors.

El nombre d'alcaldes que van encapçalar els consistoris del Sexenni (10) i de la Restauració (19) va ser en total de 29. El nombre total de llocs d'alcaldia fou, però, de 41. Per tant, la taxa de cobertura en aquest cas serà d'un 70,73%. D'aquests 29 alcaldes, els que només ho van ser una vegada foren 19 (65,5%) i, per tant, constitueixen la majoria. Els alcaldes que van repetir una vegada més el seu mandat foren 7 (24,13%), tots els quals van ser-ho respectivament al Sexenni i a la primera etapa de la Restauració. Solament un alcalde va repetir tres vegades l'alcaldia (3,4%), el regionalista Josep Coll i Roca; i, finalment, dos alcaldes van renovar-ne el mandat quatre vegades (6,9%). Aquests darrers van ser respectivament dos polítics eternament rivals: Francesc Llatjós i Maurici Fius, ambdós republicans.

Si ens fixem en la seva pertinença socioprofessional (gràfic núm. 11) ens adonem que el gruix d'alcaldes s'ubica dins de la categoria de professions liberals (37,9%), fonamentalment advocats, seguits a molta distància pels procuradors dels tribunals. El segon grup l'encapçalen els comerciants, els quals sobretot van ser freqüents en la segona etapa de la Restauració (20,7%). En tercera posició destaquen els fabricants, que representen un 17,24% del total. Amb una proporció idèntica se situen els hisendats (10,3%), i els que eren industrials o tenien un ofici (10,3%). Amb una presència gairebé testimonial figuren els obrers i empleats (6,9%), com fou el cas del corredor d'assegurances Joan Espinalt i Oller, i del darrer alcalde de la Restauració abans de la dictadura, Ignasi Suaña i Esteve, viatjant de professió.

Si observem el nivell de renda, remarcarem que els dos extrems de l'escala els tindrem representats en les figures del fabricant de farines i catalanista Sants Yellestich i Ferrer, que era el tercer major contribuent de la ciutat l'any 1922, i del modest teixidor, alcalde de la Primera República,

Josep Claret i Bosch, el qual ni tan sols era propietari ja que era llogater del pis on vivia. Naturalment la majoria d'alcaldes pertanyia a una còmoda condició benestant, el primer requisit que els havia d'alliberar de la càrrega feixuga del manteniment del lloc de treball. El fet que predominin els advocats cal atribuir-ho a la necessitat que la societat manresana del moment tenia de buscar interlocutors que mitjancesin amb l'administració i que se sabessin situar en els complicats laberints dels canals administratius. Una característica, d'altra banda, comuna en la vida política de la primera etapa de la Restauració.

Quant al factor de la continuïtat o bé de discontinuïtat política, entre el Sexenni i la primera etapa de la Restauració es produeix un trencament clar, per tal com cap dels alcaldes repeteix mandat. En canvi, sí que es mantenen vincles polítics entre el Sexenni i el règim isabelí. Per exemple, aquest seria el cas de l'historiador i escriptor Josep Maria de Mas i Casas, regidor quasi permanent durant el període isabelí, i en menor mesura l'advocat Manuel March i Solernou, fill del destacat alcalde isabelí, l'hisendat i també advocat Manuel March i Coma. El panorama canvia radicalment quan ens acostem a la Primera República i la força política republicana es va afirmant sobre el carlisme i els partits de la Gloriosa. A partir de 1870, el republicanisme federal es féu amb el govern de la ciutat.

Un altre punt d'inflexió el constituïria l'ascens al poder del general Serrano, cosa que es traduiria en la suspensió governativa dels ajuntaments republicans i la designació de nous consistoris adeptes a la nova situació política. El nou escenari anunciaria de ple l'arribada del tomb restauracionista. Així, tornen a fer acte de presència la vella guàrdia isabelina exemplificada en aquest cas per l'hisendat Ignasi Oms i March, designat alcalde provisional pel capità general de Catalunya el gener de 1874, però sobretot per l'hisendat, advocat i alfonsoí Manuel Oms i de Prat, que seria en efecte el primer alcalde de la Restauració, i home vinculat al projecte de la Gloriosa.

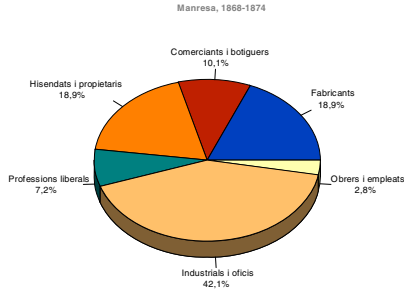
En plena Restauració entraran en escena els pivots del torn dinàstic, com foren per la via conservadora l'advocat Pere Arderiu i Brugués, acompanyat, però en situació més supeditada, pel també advocat Salvador Marcet i Soler i per l'hisendat i ultracatòlic Marià Batlles i March. Per la via sagastina, els lletrats Josep Fàbregas i Solà i Joaquim Solà i Solernou,

que representaven diferents fraccions del liberalisme fusionista. Pel cantó republicà, no podem oblidar el possibilista Francesc Llatjós i Perramon. El principal trencament del període estudiat es va produir al tombant de segle quan les oposicions al sistema aconseguiren desbancar el torn dinàstic. Per aquest motiu, els partits antisistema s'esforçaran a guanyar posicions, per tal de donar pas a un torn renovat que exemplificarien la Unió Republicana i la Lliga Regionalista, respectivament.

El gràfic núm. 12 ens il·lustra sobre la distribució de les alcaldies ocupades tenint en compte la filiació política. Aquesta distribució segueix fidedignament l'evolució política de les regidories. Així, al Sexenni es va produir un equilibri pràcticament matemàtic entre els progressistes, unionistes i els republicans, en lleugera inclinació a favor d'aquests darrers. Durant la primera etapa de la Restauració, com era d'esperar, el protagonisme el van adquirir els partits dinàstics, si bé aquests amagaven els veritables interessos de les bases socials que es vehiculaven per les forces no tolerades pel règim, com els carlins i el republicanisme no possibilista. Finalment, al tombant de segle va tenir lloc l'ensulsiada de l'equilibri dinàstic a favor del nou torn, protagonitzat ara per republicans i regionalistes, en benefici majoritari d'aquests darrers, si a més hi sumem els alcaldes d'origen carlí o integrista (Joaquim Gomis i Ignasi de L. March). De fet, el pes aclaparador de la Lliga Regionalista també es constata quan observem la filiació política dels diputats a Corts, amb la diferència que en aquest nivell de govern els conservadors assoleixen dues actes, amb el suport dels republicans, en períodes de control del govern local.

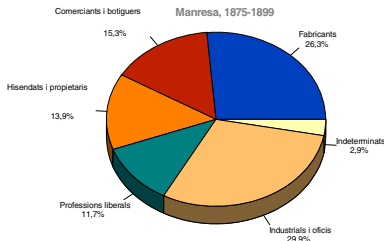
Gràfics

GRÀFIC NUM. 1: LA CONDICIÓ SOCIOPROFSSIONAL DELS REGIDORS DURANT EL SEXENNI DEMOCRÀTIC

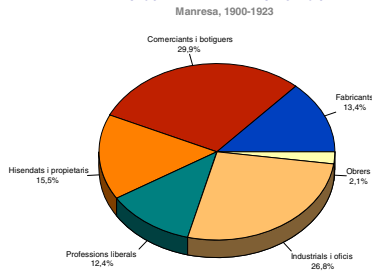
Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC NUM. 2: LA CONDICIÓ SOCIOPROFSSIONAL DELS REGIDORS DURANT LA PRIMERA ETAPA DE LA RESTAURACIÓ

Font: Elaboració pròpia

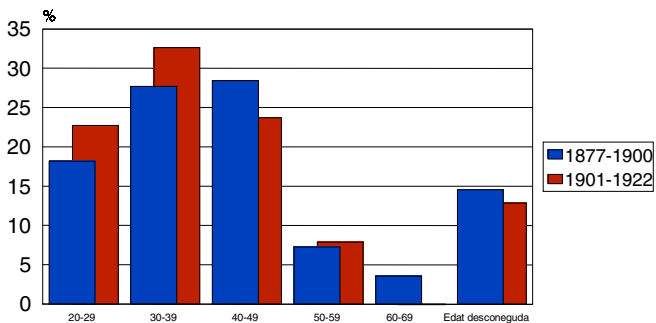
GRÀFIC NUM. 3: LA CONDICIÓ SOCIOPROFSSIONAL DELS REGIDORS DURANT LA SEGONA ETAPA DE LA RESTAURACIÓ

Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC NUM. 4: L'EDAT D'ACCÉS A LA POLÍTICA DELS REGIDORS

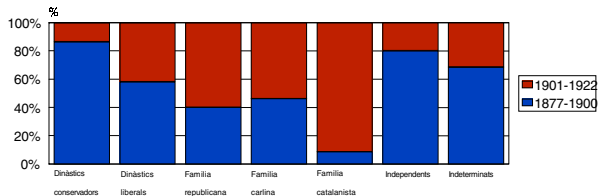
Manresa, 1877-1922

Font: Elaboració pròpia en percentatges

GRÀFIC NUM. 5: L'ADSCRIPCIÓ POLÍTICA DELS REGIDORS

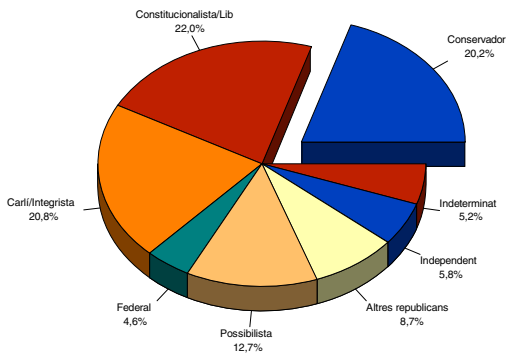
Manresa, 1877-1922

Font: Elaboració pròpia

**GRÀFIC NUM. 6: LA FILIACIÓ POLÍTICA DE LES ACTES DE REGIDOR
ELEGIDES DURANT LA PRIMERA ETAPA DE LA RESTAURACIÓ**

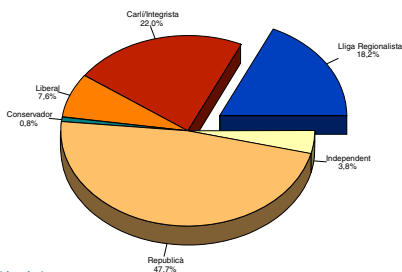
Manresa, 1877-1899

Font: Elaboració pròpia

**GRÀFIC NUM. 7: LA FILIACIÓ POLÍTICA DE LES ACTES DE REGIDOR ELEGIDES
DURANT LA SEGONA ETAPA DE LA RESTAURACIÓ**

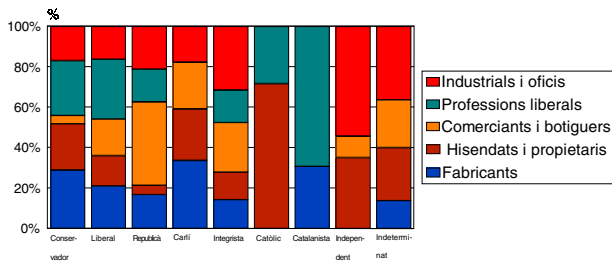
Manresa, 1901-1922

Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC NUM. 8: FILIACIÓ POLÍTICA I CONDICIÓ SOCIOPROFSSIONAL DELS REGIDORS

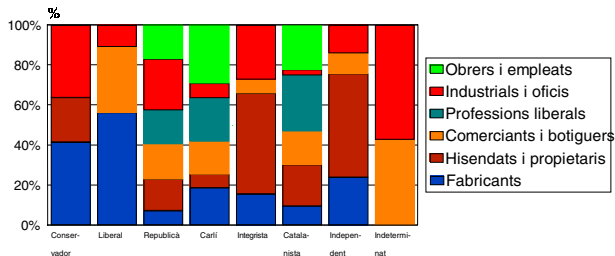
Manresa, 1877-1899

Font: Elaboració pròpia

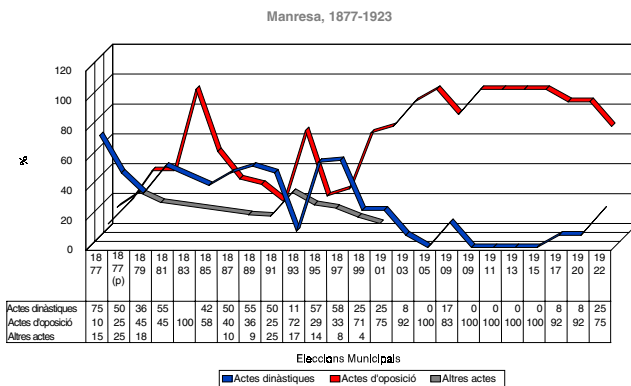
GRÀFIC NUM. 9: FILIACIÓ POLÍTICA I CONDICIÓ SOCIOPROFSSIONAL DELS REGIDORS

Manresa, 1900-1923

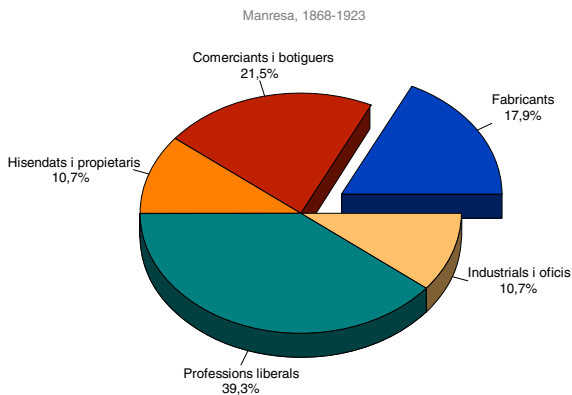
Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC NUM. 10: EL PES DE LES ACTES DE REGIDOR OCUPADES PER DINÀSTICS I NO DINÀSTICS

Font: Elaboració pròpia

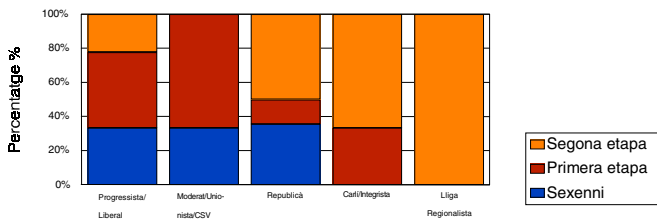
GRÀFIC NUM. 11: LA CONDICIÓ SOCIOPROFSSIONAL DELS ALCALDES

Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC NUM. 12: LA FILIACIÓ POLÍTICA DE LES ALCALDIES OCUPADES

Manresa, 1868-1923

Font: Elaboració pròpia